

Nove knjige

Slovensko slovstvo

Anton Novačan: **Celjska kronika**. Dramatski mozaik v treh delih. Prvi del: Herman Celjski, drama v petih dejanjih. Izdala in založila Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1928. Str. 111.

Novačan je zasnoval celjsko trilogijo Herman, Friderik, Urh. Dasi to zasnovi najtočneje označuje že skupni naslov »Kronika«, nam Herman sam kaže, da to ne bodo tragedije, ampak dramatsko prikazovanje celjske preteklosti, v kateri bo pisatelj iskal človeških usod in jim dal novo pesniško verjetnost. V zadregi pa smo, ako bi hoteli povedati, kaj je bilo pisatelju važnejše, ali razpredanje historizma z vsem današnjim idejno političnim čuvstvovanjem, ali usoda Celjanov in njena etična veljavnost. Eno prekriva drugo, pri tem pa živo čutimo, da se ljudje, njihovo hotenje in trpljenje umika pred historičnimi arabeskami in gesli, ki prepletajo vso igro. Novačanu je bližji Herman vladar kot Herman človek, tam pa, kjer je hotel odkrivati človeka v boju z vestjo in strastjo, je segel bolj po teatraličnih kot resnično pesniških vrednotah. Če Herman ureja svoje državniške račune s preziranjem najintimnejših človeških pravic in pri tem sam slepo in tudi zlobno streže svoji pohoti, ne more obveljati njegova beseda, s katero opraviči Veronikino usodo: »Življenje je borba s kaosom. Kdor vlada, je v borbi s kaosom in v borbi z mrakom ni vesti. Bog je na strani svetlih.« (Str. 105.) Prividi njegove razbičane vesti so pesniško slabo utemeljeni, so osamljen efekt v poteku dejanja; izreki o cerkvi in vladi so diplomatske izjave fevdnega gospoda, prav tako besede o narodu na str. 72, 73, 90. Vse premalo človeško je tedaj izveden boj za Hermanovo »jasno misel«. Prav tako čutimo, da je pisatelj pri kraljici Barbari, ki še ni »izsanjala dekliških sanj« (str. 77), tam, kjer se njena ženska tragika vzpne najvišje, nadomestil etos z vladarsko voljo; Barbaro morilko opraviči oče Herman — in njena vest je pokojna. Dasi Novačan res ni pisal tragedije, bi bil dejanja ljudi moral etično dognati, da bi čutili enotnost, ne pa mnogovrstne natrpanosti. Najpopolneje je pisatelj dognal Jošta, ki trdi: »Mi vsi smo njegove (Hermanove) volje zeleni listi« (str. 15) in v slepi dolžnosti obremenjuje svojo vest, da se mu ta os življenja prelomi in se končno sam sodi. Prav zato pa je zopet odveč njegov grmeči odhod: »Življenje moje, nagni se, življenje moje, padl« (str. 109), še bolj odveč pa so Hermanove besede o njem na str. 110. Zunanja sila, s katero se osebe same označujejo ali druga drugo sodijo, ubija notranjo moč dejanja; prav za prav je pisatelj pri oblikovanju sam že povedal efekte svojih pesniških oseb. V premajhni skrbi za pristnost izraza so mogle nastati sledeče in podobne besedne zveze: z demonsko kretnjo (Herman str. 68), z demonsko svojo voljo (Friderik str. 77) ali Hermanova poljščina na str. 75 in zlasti pa debata med Hermanom in Friderikom na str. 72 in 73, kjer izreka Friderik sledeče stavke: »Sofist si ti, sofist nevaren. Pozna te vsa Evropa, zavijača, ki sobesednika premoti s podlo logiko. Mene ne boš ukanil. Jaz kažem k tebi zvezane roke in to železje ni sofizem.«

Če poiščemo v »Hermanu« dramatični dogodek, vidimo Hermana sodnika svojega sina Friderika zaradi

umora njegove prve žene Elizabete Frankopanke. Ta sodba se dejansko ne izvrši, ker stopi v potek dejanja drugo, važnejše dejstvo: Hermanu pade v roke Veronika in njo je treba soditi. Te dogodke vodi s svojo dvolično igro žid Aron Salobir. Brez njega bi se niti en važen preokret v tej drami ne mogel zgoditi. On izigra Veroniko. Prav za prav ni jasno, ali jo izigra ali zaigra. Tudi ne čutimo, da bi ta »božja ličinka« res glodala na Hermanovih koreninah, ker samo igra in se končno po tuji usmiljenosti reši iz omrežja, kamor se je zamotala. Celjski tedaj tudi niso zadeli v njegove mreže, kakor trdi Aron (str. 44); židovstvo z vsemi maščujočimi se nakanami je le patetičen dramatičen rekvizit in ne spada k organskim osnovam drame. Prav zaradi tega je tudi središče drame, propad Friderikove skrivne žene Veronike, bolj izraz židove ponesrečene igre in ne Veronikine usodne volje. Novačanu je šlo za to, da razvija pred nami kolikor mogoče učinkovito igro, ni pa pretehtal pristnosti dramatičnih konfliktov, njihove etične smotnosti in pesniške vrednosti. Če po tej etično neurejeni, nismo trni igri beremo na konci popolnoma shakespearso tragično očiščenje (str. 110/11), moramo reči, da je Novačan imel voljo, tragično oblikovati Veroniko, ni pa zanj v najmanjši meri tragičen Herman.

Težišče Novačanovega dela je kljub dramatični razgibanosti vendarle epskega značaja. Hermanov celjski dvor, njegova »jasna misel«, vsa časovna barvitost, to je epika. Lahko rečemo, da je oda Eneja Silvija iz I. dejanja prepojila vso dramo in da drama govori predvsem celjsko slavo in velikost. Do dvajsetkrat se omenja Celje, njegove zvezde. Po tej strani lahko rečemo, da je Novačan napisal najbolj blestečo slovensko historijo in da v tem oziru Medvedove zgodovinske igre zaostajajo daleč i v zanosu i v koloritu, pa tudi po pesniški sili. Dasi tu srečujemo veliko osebnih pisateljeve tendencnosti, bodisi v označbi oseb bodisi v anahronistični narodnopolitični idejnosti, moramo reči, da je »Herman« kot slovenska historija mestoma velika slovesna igra in da se v Hermanu gospodarju (II. dejanje) zmiselno vežejo niti naše narodne usode pred Celjani in za njimi. Historizem sam na sebi ni moč današnjih dni, toda ker ga bo Novačan razvijal še v obeh obljubljenih dramah, mora vedeti, da bo kot dramatik bolje uspel le tedaj, če bo ravnal z dejanjem bolj ekonomično in bolj dosledno izvedel etos zgodovine.

S »Hermanom« smo dobili tretjo Veroniko Deseniško. Marsikje čutimo, kako blizu ob Župančiču je šel Novačan. Poimovanje ljubezenske zveze med Friderikom in Veroniko je zelo sorodno, prav tako čutimo, da ima Herič mnogo potez Župančičevih »slovenskih« ljudi. Tam, kjer se Župančič in Novačan srečujeta, je Župančič pesniško neprimerno globlji in čistejši; Novačan je pokazal, da je dramatik močnih potez, a neukročen literat; njegova drama je za slovensko zgodovinsko igro znaten napredek. F. K.

Janko Orožen: **Zgodovina Celja**. I. del. Prazgodovinska in rimska Celja. Z arheološkim vodnikom po muzeju, mestu in okolici. — II. del. Srednjeveško Celje kot središče državotvornega stremljenja; doba narodne samostojnosti, Savinjska marka, knezi in grofje Celjani. Založila Goričar & Leskovšek v Celju, 1927.